

METTÄN VILJA

Loppuraportti Luonnontuotealan kasvukoordinaattori - tiedonvälityshanke (166661) 01.09.2021- 30.06.2024

PELLON KEHITYS

MUONIO

KIDEVE

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahoitus- ja
kasvukoordinaattori -hanke

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

visma sign

www.vismasign.com

Sisällysluettelo

1.	<u>TOTEUTTAJAN TIEDOT .....</u>	<u>3</u>
2.	<u>HANKKEEN TIEDOT .....</u>	<u>3</u>
3.	<u>YHTEENVETO HANKKEESTA .....</u>	<u>3</u>
4.	<u>HANKKEEN TAVOITTEET .....</u>	<u>4</u>
5.	<u>HANKKEEN TOTEUTUS .....</u>	<u>5</u>
5.1	LAPPIA APUNA KEHITTÄMÄSSÄ LUONNONTUOTESTRATEGIAA	7
5.2	LUONNONVARAKESKUS TUOTTAMAAN TIETOA LUONNONTUOTTEIDEN ARVOKETJUISTA	10
5.3	KOORDINAATIOMALLIN LAATIMINEN	11
5.4	TIEDOTTAMINEN.....	12
6.	<u>AIKATAULU.....</u>	<u>12</u>
8.	<u>KUSTANNUKSET JA RAHOITUS.....</u>	<u>13</u>
9.	<u>RAPORTOINTI JA SEURANTA .....</u>	<u>13</u>
10.	<u>TOTEUTUSOLETUKSET JA RISKIT .....</u>	<u>14</u>
11.	<u>YHTEISTYÖKUMPPANIT .....</u>	<u>14</u>
12.	<u>TULOKSET JA VAIKUTUKSET.....</u>	<u>15</u>

1. Toteuttajan tiedot

Toteuttaja: Kolarin kunta

Y-tunnus: 0191528–8

Osatoteuttajat: Enontekiö, Kittilä, Muonio ja Pello

Hankkeen kotisivut: <https://kolarinkolke.fi/fi/kehittaminen-ja-hankkeet/hankeet/lahiruoka-ja-luonnontuotteet/luonnontuotealan-kasvukoordinaattori>

Kuvaus toteuttajasta: Kolari on 3800 asukkaan kunta, joka sijaitsee Tunturi-Lapissa, Ruotsin rajan välittömässä läheisyydessä. Kunta on voimakkaasti tukemassa alueen luonnontuotealan kehitystä ja kansainvälistymistä ja luonnontuotealan kasvattaminen Kolarissa onkin nostettu merkittäväksi osaksi kuntastrategiaa. Vuosien pitkäjänteisen kehittämistyön aikana olemme pureutuneet muun muassa luonnontuotteiden tuotantoketjun kehittämiseen metsästä maailmalle, jotta voisimme rakentaa nykyisille ja tuleville luonnontuotetoimijoille vahvan perustan toteuttaa luonnontuotealan yritystoimintaa, tutkimusyhteistyötä ja hankekehitystä. Lisätietoja löydät osoitteesta www.kolari.fi

2. Hankkeen tiedot

Hankkeen nimi: Luonnontuotealan kasvukoordinaattori

Hanketunnus: 166661

Vireilletulopäivä: 30.04.2021

Ohjelma: Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelma 2014–2020
(siirtymäkausi 2021–2022)

Ohjelman toimenpide: 1.2 Tiedonvälitys ja esittelytoimet

Ohjelman alatoimenpide: Tiedonvälitys ja esittelytoimet, kehittäminen

Hankkeen toteutusalue: Paikallinen/Alueellinen

3. Yhteenveto hankkeesta

Luonnontuotealan Kasvukoordinaattori -hanke on Kolarin kunnan hallinnoima, Enontekiön, Kittilän, Muonion ja Pellon kanssa yhdessä suunniteltu kehittämishanke, jonka tarkoituksena on luoda Länsi-Lappiin elinvoimainen luonnontuotealan osaamiskeskittymä. Lapissa on vuosien varrella tehty hyvää työtä luonnontuotealalla toimialaa kehittäen, verkostoa suunnitellen, yrittäjyyttä mahdollistaen, toimijoita törmäyttäen, raaka-aineita tutkien.

Lappiin on laadittu myös alaa ja toimijoita ohjaava Lapin Elintarvikeohjelma, jonka mukaisesti toimijoita tulee ohjata, tukea, tiedottaa ja viestiä riittävästi tietotaidon karttumisen ja suunnitelmallisen toiminnan mahdollistamiseksi. Ala on edelleen nouseva, paljon mahdollistava, erityisesti maailmassa, jossa hyvän elämän arvot, puhtaan, aidon, turvallisen ja monipuolisen ravinnon merkitys kasvaa entisestään.

Luonnontuote- ja lähiruoka-alaa säätelee laaja määrä asetuksia, määräyksiä, ohjeita ja tulkintoja. Tieto ja taito on hyvin pirstaloitunutta, hajallaan saatavilla, mistä oikean ja oleellisimman tiedon löytäminen ja soveltaminen on varsin haastavaa. Alue tarvitsee kokoavan toimijan, koordinoitua ja suunnitelmallista työtä, jonka avulla toimijat niin olemassa olevat kuin uudet, voivat edelleen kehittää alan toimintoja, yrittäjyyttä ja siten myös alueen ja kuntien elinvoimaisuutta. Hankkeen tarkoituksena on kehittää ja kasvattaa alueen luonnontuotealan osaamista ja liiketoimintamahdollisuuksia monialaisesti vieden tietotaidon lähelle toimijoita ja kutoen olemassa olevat verkostot yhteen. Verkoston toiminta kattaa metsästä kerättävien luonnontuotteiden keruun ja jalostuksen lisäksi poro- ja kalatalouden tuotekehityksen sekä lähi- ja likiruokaketjujen kehittämisen.

4. Hankkeen tavoitteet

Hankkeen päätavoite on luoda Länsi-Lappiin elinvoimainen luonnontuotealan osaamiskeskittymä.

Hankkeen päätavoite on jaettu kolmeen osatavoitteeseen:

Osatavoite 1: Luonnontuotealan koordinaatiomallin kehittäminen

Tässä osatavoitteessa luodaan kestävä toimintamalli, joka vastaa joustavasti ja monipuolisesti alan kehittyviin tarpeisiin myös hankkeen jälkeen. Koordinaatiomallin rakentaminen toteutetaan viestimällä aktiivisesti ja vuorovaikutteisesti koko verkoston kanssa keräten tietoa yhteen paikkaan ja hyödyntäen sitä. Hankkeen aikana ratkaistaan myös tietopankin omistajuus.

Osatavoite 2: Länsi-Lapin luonnontuotealan toimijoiden törmäyttäminen

Tässä osatavoitteessa testataan ja valitaan yhdessä verkoston kanssa Länsi-Lapin luonnontuotealalle sopivat parhaat käytännöt ja yhteistyömallit sekä tiedotetaan niistä aktiivisesti. Törmäyttämisen kautta pyritään myös edistämään ja luomaan yritysten tarpeisiin pohjautuvia yritysryhmiä, esimerkiksi tukkutoimintaan, vientiin, jalostukseen sekä markkinointiin keskittyviä hankkeita.

Osatavoite 3: Luodun luonnontuotealan koordinaatiomallin pilotointi, hiominen ja jalkauttaminen

Tässä osatavoitteessa arvioidaan hankkeessa luotua koordinaatiomallia ja jalkautetaan toimintoja osaksi käytäntöjä sekä tuotetaan alueellinen toimintasuunnitelma. Pilotoinnin aikana järjestetään erilaisia tiedotus- ja yhteistyötilaisuuksia, jotka tähtäävät monialaisen ja konkreettisen yhteistyön syntymiseen. Länsi-Lapin luonnontuotestrategian laatimisella pyritään vastaamaan Länsi-Lapin elinvoimaisen luonnontuotealan osaamiskeskittymän tavoitteisiin: verkostoon, joka kehittää ja kasvattaa alueen luonnontuotealan osaamista ja liiketoimintaa monialaisesti.

5. Hankkeen toteutus

Hanke käynnistyi virallisesti syyskuussa 2021, jolloin aloitettiin hankesuunnitelman mukainen Länsi-Lapin alueen luonnontuotealan nykytilan kartoitus, sekä haasteiden ja hyvien käytänteiden tunnistaminen. Käytännössä tämä tarkoitti toimialaan liittyviin julkaisuihin ja hankkeisiin tutustumista. Lisäksi tietoa hankittiin mm. Metsäkeskukselta luomuun ja sen tuleviin uudistuksiin liittyen ja haastateltiin Parasta Palkisilta-hankkeen työntekijä liittyen Sodankylän alueella toteutettuun porotaloushankkeeseen ja siellä tunnistettuihin haasteisiin ja hyviin käytäntöihin. Erityisesti jälkimmäisestä saatiin paljon hyvää, hankkeessa hyödynnettävää tietoa, kuten se, miten tiedottamistyötä tehdään paliskunnille, jotka voivat erota suurestikin toisistaan. Tämän vuoksi olisi tärkeää saada mahdollisimman varhaisessa vaiheessa hyvä käsitys toimijoiden tarpeista ja hankkeen mahdollisuuksista tarjota tukea ja tietoa. Todettiin, että poropuolella on suuri tarve asiantuntijoille ja tietopaketeille, jota voitaisiin edistää hankkeen avulla. Tiedottamisessa olisi myös tärkeää esittää tieto ns. yhteisellä kohderyhmän kielellä, jotta kohderyhmä saataisiin motivoitua mukaan hankkeeseen.

Porotalouden toimijoiden tarpeiden kartoitusta jatkettiin loppuvuodesta 2021. Länsi-Lapin alueella oli tähän mennessä noussut vahva tarve lihankäsittelyn ja poron ruhon kokonaisvaltaiseen hyödyntämiseen liittyvästä tiedosta. Tässä vaiheessa tunnistettiin, että alueella voisi olla tarvetta raaka-aine- ja jalostustarpeiden asiantuntijalle sekä ravintoloiden ja tuottajien kohtauttamiselle. Keruutuotteiden toimijoilla olisi tarve kehittämistukien ja erilaisten rahoitusmallien hahmottamisessa (alkavat yrittäjät). Keruutuotteiden kasvuyritykset taas tarvitsisivat kohtauttamista raaka-aine volyymien kasvattamiseksi ja jalostusmäärien lisäämiseksi.

Porotalouden lihanleikkaajista on edelleen valtava pula, kasvipuolella koulutetuille kerääjille olisi tarvetta (luomu, erikoisemmat luonnontuotteet kuten kanervan kukkavarsi, tupasvilla, villiyrtilit) ja tuotekehitysasiantuntijoille riittäisi työnsarkaa yrityksissä. Pohdimmekin usein tapaamisissa, miten voisimme saada nuoria tiedotettua näistä alueellisista työllistymismahdollisuuksista paremmin. Kunnilla voisi olla vielä vahvempi rooli kentältä nousevien työllistymistarpeiden ja mahdollisuuksien tiedottamisessa. Tarvittaisiin myös entistä vahvempaa dialogia koulutusorganisaatioiden kanssa. Marraskuussa 2021 hanke osallistui myös Äkäslompolossa järjestettäviin, valtakunnallisiin luonnontuotepäiviin (3.-4.11.2021), josta hanke sai lisää potentiaalisia verkostokumppaneita ja uusinta tietoa toimialalla tapahtuvasta kehittämistyöstä, tutkimuksesta ja innovaatioista

Tammikuussa 2022 etsittiin verkostoon yhteistyökumppaneita käynnissä olevista hankkeista, hankeverkostoista ja valtionhallinnon organisaatioista ja niiden tuottamaa tietoa jalkautettiin eteenpäin oman verkoston kautta. Koulutuksista/ webinaareista/ luennoista tiedotettiin sähköpostitse ja sosiaalisen median kautta (Facebook Mettänvilja-ryhmä). Sosiaalisen median kautta pystyttiin tavoittamaan 100–350 tahoja per julkaisu. Julkaisut käsittelivät alueelle toteutettuja koulutusmahdollisuuksia, koulutustilaisuuksia, työpajoja, raportteja, julkaisuja ja webinaareja. Tammikuussa myös pidettiin hankkeen ohjausryhmän 1. kokous 13.1.2022.

Helmikuussa 2022 välitettiin tietoa erityisesti luomusta kiinnostuneille yrityksille ja tahoille (yksityiset metsänomistajat). Lisäksi keskusteltiin metsäkeskukselle tulleista, luonnontuotealan toimijoiden tarpeista. Osallistuimme Metsäkeskuksen järjestämään Luonnontuotteiden hyödyntäminen Lapin alueella-webinaariin omalla puheenvuorolla 16.2.2022. Lisäksi yrityksiltä tuli kiinnostusta saada lisää tietoa mm. yritysryhmähankkeista, löytää kumppaneita jakamaan yhteisiä käsittely- ja jalostustiloja, sekä tekemään yhteisiä laitehankintoja, kehittää yhteisiä keruukäytänteitä ja tuottaa yhteisiä laatukriteerejä. Maaliskuussa hanke osallistui Business Finlandin koulutuksiin ja webinaareihin, josta saatua tietoa voitiin hyödyntää ja välittää erityisesti kasvuun tähtäävälle yritysverkostolle. Lisäksi lisättiin yhteistyötä toimialajärjestöjen ja toimialaa strategisesti kehittävien tahojen kanssa, kuten Arktiset Aromit, Aitoluonto ja ELY. Lisäksi tutustuttiin mahdollisuuksiin tehdä yhteistyötä Luonnonvarakeskuksen ja Lapin AMK hankkeiden ja tutkimuksen kanssa. Koulutusorganisaatioiden ja yritysneuvojen kanssa välitettiin tietoa luonnontuotealan koulutustarpeista. Maaliskuussa myös esiteltiin hanketta Pajalan kunnan edustajille ja keskusteltiin rajat ylittävistä yhteistyömahdollisuuksista tulevaisuudessa.

Huhti-toukokuussa 2022 hanke keskittyi hankehallinnollisiin tehtäviin, kun. 27.4.2022 pidettiin ohjausryhmän 2. kokous. Lisäksi valmisteltiin hankkeessa suunniteltuja kilpailutuksia ja tulevaa, ensimmäistä maksatushakemusta ajalta 1.9.2021 - 31.3.2022. Lisäksi hanke

osallistui luonnontuotealan verkostotapaamisiin ja tutustui tulevan vuoden, uuden rahoituskauden sisältöihin.

Kesä-heinäkuun 2022 aikana hankkeen toimenpiteissä keskityttiin tutustumaan hankkeen tausta- ja pohjatietoihin, sekä tutustumaan jo tehtyyn työhön ja hankkeen toiminta-alueeseen sekä yrittäjiin.

Verkostotyön suunnittelua ja asiakaskartoitusta tehtiin loppukesän ja syksyn 2022 aikana tapaamalla luonnontuotealan yrittäjiä erilaisissa tapahtumissa ja yrityksissä, sekä kartoittamalla alan ja alueen haasteita suoraan yrittäjiltä. Verkosto- ja selvitystyötä tehtiin myös soveltuvien osien kuntien yhteyshenkilöiden ja ruokapalvelupäälliköiden kanssa. Hankkeen alussa olleen 42 toimijan lisäksi verkostoon saatiin syksyn aikana 36 toimijaa lisää.

Yrittäjien omien tuotekokonaisuuksien saaminen esille tilaajille, omiin myyntikanaviin sekä sosiaaliseen mediaan ovat suurimpia haasteita yrityskentässä. Näihin haasteisiin pyrittiin vastaamaan antamalla neuvontaa ja opastusta hankkeen puitteissa esimerkiksi tiedottamalla sopivista koulutuspaketeista ja rahoituskanavista niin yrittäjille suoraan tapaamisissa kuin myös hankkeen uutiskirjeen ja Facebookin tiedotuskanavan kautta.

Hankkeen uutiskirjeissä välitettiin niin kansallisen tason olennaisimpia luonnontuotealan koulutus- ja valmennuskokonaisuuksia, kuin myös Lappi-tasolla ja etenkin Länsi-Lapissa tapahtuvien tilaisuuksien ja tapahtumien tietoja. Yrittäjille ja toimijoille on tiedotettu myös erilaisista myyntitapahtumista Länsi-Lapin ja Rovaniemen alueilla, sekä aktivoitu REKO-jakelukanavia Kittilässä ja Muoniossa. Uutiskirjeitä on lähetetty verkostolle 1–2 kertaa kuukaudessa.

Syksyn 2022 aikana hankkeen toimenpiteiden ostopalvelukokonaisuuksien kilpailutus käynnistettiin ja avattiin tarjousten käsittelyä varten Cloudia -järjestelmään. Hankkeen 2. maksatushakemuksen valmistelua tehtiin raportointiajan loppupuolella ja valmistauduttiin hankkeen seuraavan ohjausryhmän 3. kokoukseen, joka pidettiin 14.11.2022.

5.1 Lappia apuna kehittämässä luonnontuotestrategiaa

Marraskuussa 2022 kilpailutettiin Länsi-Lapin luonnontuotestrategian kehittämiseen liittyvä asiantuntijatyö. Määräaikaan mennessä saatiin Cloudia järjestelmän kautta 2 tarjousta, joista palvelun tuottajaksi valittiin Kemi-Torniolaakson koulutuskuntayhtymä Lappia. Lappian kanssa suunniteltiin toteutettavaksi vuoden 2023 aikana yhteensä 7 erin teemaista

infotilaisuutta, joissa käsiteltiin villiyrttien, sienten, marjojen, kalan, poron ja riistan viimeisimpiä tutkimuksia, onnistuneita yritysesimerkkejä, säädöksiä ja tuotekehitysmahdollisuuksia. Infotilaisuuksien materiaaleja jaettiin verkostolle ja hyödyntämään Länsi-Lapin luonnontuotestrategian suunnittelussa. Pääkohderyhmänä olivat luonnontuotteita hyödyntävät tai niistä kiinnostuneet yrittäjät/ mahdolliset tulevat yrittäjät. Infotilaisuuksien materiaalien tavoitteena oli luonnontuotestrategian sisällön tuotannon lisäksi:

- kasvattaa tietoisuutta luonnon raaka-aineiden vaikuttavista aineista, talteenottoprosesseista, käyttötavoista ja niihin liittyvistä säädöksistä
- avata uutta keskustelua luonnontuotteiden hyödyntämättömistä mahdollisuuksista
- tukea uuden yhteistyön syntymistä verkoston toimijoiden välille kohtauttamalla osallistujia tilaisuuksien aikana.
- tiedottaa yrittäjiä siitä, mitä on jo tehty, jotta päällekkäistä toimintaa ei pääsisi syntymään ja yrittäjät voisivat rakentaa uudenlaista toimintaa tutkittua tietoa hyödyntäen.
- myös pitkällä aikavälillä tukea tietoa välittämällä luonnontuotteiden arvon ja jalostustason nousua alueella.

Maaliskuussa 2023 toteutettiin ensimmäinen Lappian seitsemästä infotilaisuudesta nimeltään Luonnontuotealan yritysten mahdollisuudet Tunturi-Lapissa. Tilaisuus pidettiin 13.3.2023 Muonion kyläpirtillä ja tilaisuudessa oli yhteensä 22 osallistujaa niin etänä, kuin paikan päällä. Tilaisuudessa oli yhteensä 5 vieraspuhujaa, joiden teemat sisälsivät tietoa, esittelyjä ja kokemuksia mm. luomusta, metsien kestävästä käytöstä, luonnontuotteiden kestävästä keruusta sekä luonnontuotteiden tukkutoiminnasta. 20.4.2023 pidettiin toinen tilaisuus teemalla porotaloudesta kannattavaa liiketoimintaa. Tilaisuudessa oli 4 vieraspuhujaa, joiden teemat sisälsivät esimerkkejä porotalouden sivutuotteiden hyödyntämisestä, tietoa poronhoitajien työhyvinvoinnista, säädöksiä suoramyyntistä ja kotitilatoiminnasta sekä poromatkailun mahdollisuuksista.

Toukokuussa jatkettiin Lappian järjestämiä infotilaisuuksia. 17.5.2023 pidettiin infotilaisuus Äkäslompolossa teemalla luonnonyrttien käytön historia ja tulevaisuus, jossa oli etänä ja paikan päällä yhteensä 20 henkeä. Tilaisuudessa oli 5 puhujaa, joiden teemat liittyivät villiyrttien ja sivuvirtojen hyödyntämiseen Tunturi-Lapin alueella, luonnon raaka-aineiden keräämiseen kansallispuistoissa sekä raaka-aineiden käsittelymahdollisuuksiin Rovaniemellä sijaitsevan biolabran laitteistoilla. Ensimmäinen puhuja ei päässyt yllättäen esiintymään, joten luonnon raaka-aineiden käytöstä Tunturi-Lapin alueella kertoi Lappian asiantuntija Tiia Muotkavaara. Puheenvuoroista tehtiin podcast jaksot Spotify-sovellukseen ja zoom-tilaisuudessa nauhoitetut videot jaettiin youtuben kautta osallistujille.

Seuraava tilaisuus oli tarkoitus pitää Pellon Miekojärvellä 1.6.2023, mutta valitettavasti tilaisuuteen ei saatu riittävästi osallistujia ja koko tilaisuus päätettiin pitää etänä. Tilaisuudessa oli 3 puhujaa. Puhujien teemat liittyivät kalatutkimukseen, kalan jalostamiseen sekä kalastusmatkailun ja hoitokalastuksen kehittämiseen Länsi-Lapin alueella. Tilaisuudessa oli yhteensä 9 osallistujaa, joista suurin osa koostui puhujista ja järjestäjistä. Tilaisuuden nauhoitteet sekä podcastit ovat kuitenkin hyviä taltioita puheenvuoroista, joita Lappia on hyödyntänyt muun muassa hankkeelle tuotetuissa miniartikkeleissaan.

Kesäkuussa ehdittiin järjestää kolmas tilaisuus, jonka teemana oli metsästys – harrastus vai tulonlähde? Tilaisuus pidettiin hybridinä 20.6.2023 Levillä. Tilaisuudessa oli 5 puhujaa, joiden esitysten aiheita olivat kuinka ryhtyä metsästäjäksi, kuinka saada riistaa ravintolaan, metsästäjän someimago sekä metsästysmatkailu. Tilaisuudessa oli yhteensä 12 osallistujaa. Puheenvuoroista tehtiin podcast jaksot Spotify-sovellukseen ja zoom-tilaisuudessa nauhoitetut videot jaettiin youtuben kautta osallistujille.

Neljäs infotilaisuus järjestettiin 7.8.2023 Muoniossa ja sen teemana olivat metsiemme satoisimmat sieniaarteet. Tilaisuudessa oli 3 puhujaa, joiden teemat liittyivät sienten tuotteistamiseen, keruutoimintaan, kaupallistamiseen ja käyttöön kosmetiikassa. Lopuksi Lappian opiskelija piti paikalla olijoille sieninäyttelyn, jossa tutustuttiin elokuun alun sieniin ja niiden tunnistettaviin piirteisiin. Tilaisuudessa oli yhteensä 29 osallistujaa. Puheenvuoroista tehtiin podcast jaksot Spotify-sovellukseen ja zoom-tilaisuudessa nauhoitetut videot jaettiin youtuben kautta osallistujille.

Viimeinen Lappian kanssa järjestetty infotilaisuus pidettiin kokonaan etäyhteydellä, sillä alun perin suunniteltuun Kilpisjärven tilaisuuteen ei olisi ollut tarpeeksi paikalle tulevia osallistujia. Etäilmoittautuneita oli kuitenkin ennätysmäärä ja luonnonmarjat, pohjoisen puhtaat vitamiinipommit- tilaisuuteen tulikin 20 osallistujaa. Tilaisuudessa oli yhteensä viisi puheenvuoroa ja teemat käsittelivät lapin marjojen käyttöä elintarvikkeissa, arktisen kasvuympäristön vaikutuksia marjojen vitamiini- ja ravintoarvoihin, marjojen terveysvaikutuksia sekä marjastuksen tulevaisuutta Lapissa. Puheenvuoroista tehtiin podcast jaksot Spotify-sovellukseen ja zoom-tilaisuudessa nauhoitetut videot jaettiin youtuben kautta osallistujille.

Kokonaisuutena infotilaisuuksien kautta saatiin tuotettua 28 podcast jaksoa ja 28 Youtube videota. Tilaisuuksilla saatiin tavoitettua suoraan 90 henkeä. Lisäksi Lappia tuotti tilaisuuksien pohjalta 7 miniartikkelia, joita hyödynnettiin hankkeessa.

Artikkelien otsikot olivat:

1. Arvopohjainen yrittäjyys luontoalalla: kohti kestävämpää tulevaisuutta
2. Heittokalastus: kestävän kalastuksen suunnannäyttjä
3. Hankkeiden vaikutus innovaatioihin marja-alan yrityksissä
4. Metsästäjät ja luonnontuotealan yrittäjät: yhteistyön mahdollisuudet ja haasteet
5. Porotalouden sivuvirrat hyötykäyttöön
6. Suomalaisten sienten vienti kansainvälisille markkinoille: taloudellinen mahdollisuus?
7. Villiyrtit osana biotaloutta

Lisäksi Lappia tuotti hankkeen verkostolle jaettavan kestävän keruun ja luomualueeksi rekisteröitymisen esitteet sekä koonnin erilaiseen metsätietoon perustuvista paikkatietojärjestelmistä. Kokonaisuutena saatiin todella kattava luonnontuotealan tietopaketti.

5.2 Luonnonvarakeskus tuottamaan tietoa luonnontuotteiden arvoketjuista

Marraskuussa 2022 kilpailutettiin myös Länsi-Lapin luonnontuotealan arvoketjujen selvitystyö. Määräaikaan mennessä saapui Cludia järjestelmään 3 tarjousta, joista palvelun tuottajaksi valittiin Luonnonvarakeskus. Aloitimme keväällä 2023 Luken kanssa yhteistyön luonnontuotteiden arvoketjujen rakentamiseksi. Tavoitteena oli saada heiltä polut, joissa kuvattaisiin raaka-aineen jalostustason ja tätä kautta arvon kasvattamista ns. metsästä maailmalle. Työ jatkui syksyllä 2023 ja se keskittyi riistan, kalan ja kasvien, marjojen sekä sienien elintarviketeollisuuteen. Työ käsitti myös nykytilanteen kartoituksen, tulevaisuusnäkymät ja haasteet. Tässä sisällössä pureuduttiin myös lähiruuan tuotannon, logistiikan ja myynnin askeliin arvon kasvattamisen eli arvoketjujen näkökulmasta.

Luke toteutti syksyn 2023 aikana hankkeen verkostolle suunnatun kyselyn, jonka avulla kartoitimme erityisesti luonnontuotealalla toimivien yritysten liiketoiminnallisia tavoitteita kasvun ja kehittymisen suhteen. Kyselyyn saatiin kuitenkin verrattaen pieni määrä vastauksia, joten otanta oli verrattain pieni. Saatuja vastauksia kuitenkin hyödynnettiin Luonnonvarakeskuksen tuottamassa raportissa. Luonnonvarakeskus hyödynsi tutkijatiiminsä asiantuntemusta ja tuotti hankkeelle raportin *Länsi-Lapin luonnontuotealan arvoketjut - Nykytilanne, kehittämistarpeita ja suuntaviivoja tulevaisuuteen*. Raportissa on kootusti tietoa Länsi-Lapin alueen luonnontuotemääristä, asiakaskysynnästä, luonnontuotteita hyödyntävistä yrityksistä ja kehitysehdotuksia luonnontuotteiden käytön lisäämiseksi alueella. Kuten toivoimmekin, saimme raportista konkreettisia luonnontuotelukuja, joita on ollut tähän mennessä huonosti löydettävissä, jos ollenkaan.

5.3 Koordinaatiomallin laatiminen

Yrittäjiltä nousi kaksi isoa avaintarvetta: a) kumppani- ja yhteistyöverkosto b) tietoa alusta liiketoiminnan kehittämiseen. Pohdimme hankkeessa, miten nämä ratkaistaisiin ja tutkimme erilaisia vaihtoehtoja ratkaisuksi.

Hankkeen edetessä totesimme, ettei meillä ei ole valmista alustaa luonnontuotepohjaisen liiketoiminnan kehittämiseen. Toimijaverkosto tarvitsi alustan, jossa jakaa alueella tuotettua luonnontuotetietoa niin, ettei tieto pirstaloituisi.

Päätimme tehdä hankkeessa julkaisualustan kilpailutuksen keväällä 2023. Kilpailutuksessa avasimme julkaisualustan tarvetta ja taustaa: alan toimijoiden verkostot ovat moninaiset, osin irrallaan ja jopa tietämättömiä toisistaan, tietotaitoa on ripotellen saatavilla ja yksittäisten toimijoiden on vaikea tulkita alan ohjeistuksia ja säädöksiä. Julkaisualustan tavoitteena olisi välittää tietoa, käytänteitä sekä Länsi-Lapissa tuotettua tietoa luonnontuotealan verkostoille, toimia tietopankkina, jalkauttaa Länsi-Lapin luonnontuotestrategiaa sekä koota yhteen jo käytössä olevia kanavia (Spotify, Facebook, tapahtumakalenteri). Määräaikaan mennessä saimme 4 tarjousta, joista toteuttajaksi valikoitui Ikon Oy. Ikonin kanssa keräsimme palvelumuotoilun menetelmien avulla tietoa alustan potentiaalisilta käyttäjiltä (hankkeessa rakennettu luonnontuotetoimijoiden verkosto) mm. siitä, miten ja missä muodossa he haluaisivat tuotetun tiedon löytää. Verkoston toiveena oli esittää tieto niin, että se olisi selkeää, kiteytettyä, inspiroivaa, mielenkiintoista ja hyödyllistä. Ikon Oy tuotti hankkeelle alustan graafisen ohjeistuksen, viestintäsuunnitelman, alustan sivuvedokset ja lopuksi vielä toteutti alustan.

Julkaisualusta rakennettiin osoitteeseen mettänvilja.fi kevään 2024 aikana. Täydensimme alustan tietoa kerätyllä luonnontuotetiedolla ja lisäsimme alustalle kuvia. Lappian ja Luken tuottamia raportteja ja niiden osia hyödynnettiin Länsi-Lapin luonnontuotestrategiassa sekä julkaisualustalla. Alustalle on kerätty Länsi-Lapin alueella tuotettu luonnontuotetieto ja sitä on täydennetty tarvittavin osin. Alustalle olemme jakaneet tiedon raaka-ainekohtaisesti (sisältää kalan, riistan, keruutuotteet) ja jokaisen raaka-aineen alla on 10 askelmerkkiä, joita seuraamalla yrittäjä pystyy rakentamaan uuden tuotteen. Askeleet etenevät aina tarinallistamisesta tuoteideaan, sen testaamiseen, brändäämiseen ja rahoitukseen. Askeliin on sisällytetty kiteytettynä alueella tuotettu tieto, joka antaa yrittäjälle konkreettisia eväitä ja ideoita uusien luonnontuotteiden kehittämiseen. Testasimme alustaa verkoston yksittäisten jäsenten kanssa ja isommin Muoniossa Lappian luonnontuoteopiskelijoiden kanssa 21.11.2023. Palaute oli todella hyvää ja alusta nähtiin tarpeelliseksi.

Toimijat kaipasivat myös kumppani- ja yhteistyöverkostoa. Kahlasimme erilaisia luonnontuotetoimijoiden verkostoalustoja ja tähän mennessä paras aihio olisi lapinruokapiste.fi verkostosivu, joka tulee kehittymään pikkuhiljaa mm. toimintojen ja ulkoasun osalta. Tulevaisuudessa olisi hienoa saada ohjattua luonnontuotealan yrittäjät, logistiikan edustajat, tilaajat ja tuottajat sekä kerääjät saman sivun alle. Tämä palvelisi yrittäjien tarvetta rakentaa uusia kumppanuuksia, saada helpommin raaka-aineita ja löytää tuotteiden jälleenmyyjiä. Yhteisen verkostoalustan saaminen toimivaksi vaatii yhteistyötä, että saamme ohjattua yrittäjät saman katon alle.

5.4 Tiedottaminen

Uutiskirjeet

Verkoston jäsenille lähetettiin noin 1–2 uutiskirjettä kuukaudessa. Uutiskirjeisiin koostettiin ajankohtaiset tapahtumat, hankkeet, infot, julkaisut jne. Uutiskirjeet säilyttivät asemansa hyvänä tiedonlähteenä, sillä varsinkin yrittäjät toivoivat ajantasaista tietoa suoraan sähköpostiinsa. Jatkossa uutiskirjeiden sisältö voitaisiin jakaa vielä erilaisiin teemoihin kuten esimerkiksi: tutkimus, tuote- ja palvelukehitys, rahoitus, tapahtumat. Toinen vaihtoehto voisi olla jakaa uutiset eri teollisuuden alojen alle, joita verkoston jäsenet edustavat: elintarvikkeet, kosmetiikka, lääkkeit, matkailu, biotalous.

Sosiaalinen media

Hankkeen aikana Mettänviljan facebook-sivuston julkaisut kattavuus oli n. 9,9 tuhatta. Sivustolla oli hankkeen lopussa kesäkuussa 2024 yhteensä 721 seuraajaa. Miesten osuus seuraajista on 18,8 % ja naisten 81,2 %. Miesten osallisuuden lisääntyminen on näkynyt myös infotilaisuuksiin osallistumisessa. Kala-, poro- ja riistatalous kiinnostavat miehiä eniten, kun taas naisia löytyy näiden lisäksi yrtti- ja marjapuolelta. Selkein nousu kävijämäärissä tapahtui Lappian infotilaisuuksien ohjelmien julkaisemisen jälkeen.

Infotilaisuudet

Puheenvuorot videoitiin Youtube-kanavalle ja ääninauhoista tehtiin kokeiluna myös podcast jakso. Podcastien alustaksi valittiin Anchor.fm ja ne jaettiin Spotify palvelussa. Podcast jaksoja julkaistiin yhteensä 28 kpl ja Youtube videoita 29 kpl.

6. Aikataulu

Hankesuunnitelman mukainen toteusaika oli 1.9.2021 – 30.6.2024.

7. Resurssit ja toteutuksen organisaatio

Hankkeen projektipäällikön rekrytointiprosessi aloitettiin syyskuussa 2021. Projektipäällikkö aloitti tehtävässään 1.10.2021 (lokamarras 50 %, jonka jälkeen 100%). Kesäkuussa 2022 hän jäi perhevapaille ja sijaiseksi palkattiin uusi projektipäällikkö ajalle 6.6.2022 -28.2.203. Hankkeen projektipäällikkö palasi perhevapailta takaisin hankkeen pariin 1.3.2023.

Lisäksi Kolarin kunnan hankesihteeri, projektiasiantuntija ja hankkeeseen palkattu strategia- ja kehittäjäasiantuntija käyttivät hankkeelle työaika.

Hankkeelle perustettiin myös ohjausryhmä, jonka jäseniä olivat:

Nina-Maria Möykkynen/ Kolarin kunta (puheenjohtaja)

Pirkko Rauhala/ Muonion kunta

Mika Rinne/ Pellon Kehitys Oy

Keijo Kumpula/ Kolarin kunta

Katja Kaunismaa/ Kittilä Kideve Elinkeinopalvelut

Sirpa Mannela/ Enontekiön kunta

Rahoittajan edustus:

Anne Ristioja, Lapin ELY-keskus

Hankkeen asiantuntijajäseniä olivat:

Hanna-Riina Vuontisjärvi/ Kolarin kunta

Laura Hokajärvi/ Lapin Matkailulinkeinin Liitto

Asta Hakso/ Kolarin kunta

Emilia Ylläsjärvi/ Kolarin Kunta

Hankkeessa on pidetty yhteensä 6 ohjausryhmän kokousta.

8. Kustannukset ja rahoitus

Hankkeen rahoituspäätöksen mukainen budjetti ja toteuma ajalle 1.9.2021 – 30.6.2024 löytyy tämän raportin liitteestä.

9. Raportointi ja seuranta

Hankkeessa on raportoitu rahoittajan vaatimalla tavalla. Hankkeen toteutumista ja tuloksia on valvonut ohjausryhmä. Hankkeessa on kerätty sisältöä loppuraporttiin koko hankkeen

ajan. Seurantatiedot on toimitettu vuosittain. Hankkeen loppuraportti tulee julkisesti nähtäville Kolarin kunnan www-sivuille.

10. Toteutusolehtukset ja riskit

Riskinä oli, että verkosto ei sitoutuisi mukaan hankkeeseen riittävästi. Hankkeella oli hyvät lähtökohdat, sillä alueella oli tehty jo pitkään luonnontuotealan kehittämistyötä. Yhteistyökulttuuri oli jo vahvalla pohjalla, mutta tämän hankkeen aikana haluttiin vielä vahvistaa verkostoa entisestään. Lisäksi hanke onnistui tuomaan mukaan aloittavia ja luonnontuotteesta kiinnostuneita yrittäjiä ja kehittäjiä. Alueen yrittäjät ja kuntatoimijat ovat tottuneet tekemään yhteistyötä keskenään. Hankkeiden infotilaisuuksien osallistujamääriin vaikuttivat matkailualueiden kausiluontoisuus, jonka vuoksi yrittäjät ovat kiireisiä sesonkien aikana. Tätä pyrittiin huomioimaan infotilaisuuksien aikatauluttamisessa ja etäosallistumisen mahdollistamisessa.

11. Yhteistyökumppanit

Hankkeen keskeisiä kumppaneita ovat olleet Lappia ja Luonnonvarakeskus. Hankeyhteistyötä on tehty sekä luonnontuotealan muiden hankkeiden, kuten TILMA – Tiedosta tekoihin Lapin maaseudulla -hankkeen kanssa, kuin myös matkailualan hankkeiden, kuten Original Laplandin Taste of Original Lapland -ruokamatkailuhankkeen kanssa. Enontekiöllä on käynnissä Enontekiön kylät- ja Enontekiön kulttuurimatkailun kehittämishankkeet, Kittilässä Tukea kestävän matkailun polulle -hanke, Muoniossa matkailun digitaalisen kehittämisen hanke sekä Kolarissa Fishing Lapland -jatkohanke, joissa yhteistä dialogia ja synergiaa on suunniteltu jatkossa tehtäväksi.

Centria-ammattikorkeakoulun hallinnoimassa Likiruoka -hankkeessa, jossa Luonnontuotealan Kasvukoordinaattori -hankkeen osatoteutuskunnat ovat mukana, ollaan hankkeen puitteissa osallistuttu luonnontuotteiden ja ruokapalveluiden esittely- ja kuljetuspohjaisesta alustajärjestelmäratkaisun kehittämistyöhön.

Yhteistyötä luonnontuotealan koulutusta tarjoavien oppilaitosten, REDU Kolarissa ja Kittilässä, sekä Lappia Muoniossa, on edistetty hankkeessa monin tavoin. Hanke on osallistunut Hyvinvoinnin tuottaminen luonnontuotteilla -opintokokonaisuuden järjestelyihin, vetänyt infotilaisuuksia Lappian luonnontuotealan opiskelijoille sekä edistänyt osaltaan Muonion paikallisten luonnontuottajien oman kauppapaikan suunnittelutyötä.

12. Tulokset ja vaikutukset

Hankkeen aikana pystyttiin tuottamaan sisältöä kaikkiin hankesuunnitelmassa kirjattuihin osatavoitteisiin: luonnontuotealan koordinaatiomallin kehittämiseen, Länsi-Lapin luonnontuotealan toimijoiden törmäyttämiseen ja hankkeessa syntyvän luonnontuotealan koordinaatiomallin pilotointiin. Kaikkia kolmea osatavoitetta edistettiin yhtäaikaaisesti osatuottajien (ostopalvelut), verkoston jäsenten ja muiden yhteistyökumppanien kanssa (kunnat, koulutus- ja tutkimusorganisaatiot).

Luonnontuotealan kasvukoordinaattori-hankkeen päätavoitteena oli luoda Länsi-Lappiin elinvoimainen luonnontuotealan osaamiskeskittymä ja tässä onnistuttiin lähes sadan verkostojäsenen avulla. Hankkeen verkostoon saatiin yhteensä 94 jäsentä. Verkosto rakentui hankkeen tapaamisten, esittelyjen ja tiedonvälitystoimien avulla. Mukana verkostossa on mm seuraavia tahoja:

- Luonnontuotealalla suoraan toimivia yrittäjiä
- Luonnontuotteita hyödyntäviä yrittäjiä
- Luonnontuotealan opiskelijoita
- Koulutusorganisaatioiden toimihenkilöitä
- Yhdistysten toimihenkilöitä
- Kuntien elinkeinon kehittäjiä
- Tutkimusorganisaatioiden tutkijoita

Hankkeessa tunnistettiin, että luonnontuotealan strategian toimeenpano vaatii onnistuakseen juuri tällaista monialaista osaamista. Lisäksi onnistuminen vaatii myös selkeää roolitusta, jota onkin avattu strategiassa laajemmin.

Hankkeessa kehitettiin koordinaatiomalli, joka kokoaa luonnontuotealan tiedot yhteen ja jalkautettiin tätä koottua ja hankkeessa tuotettua tietoa eteenpäin verkostolle. Hankkeen aikana järjestettiin useita infotilaisuuksia, joissa käsiteltiin ajankohtaisia teemoja liittyen marjoihin, yrtteihin, sieniin, poroon, riistaan ja villikalaan.

Hankkeen tuloksena luotiin Mettänvilja, Länsi-Lapin luonnontuotetiedon yhteen kokoava julkaisualusta, joka palvelee luonnontuotealalla toimivia ja alasta kiinnostuneita elinkeinoharjoittajia, yrittäjiä ja kehittäjiä. Julkaisualusta löytyy osoitteesta <https://mettanvilja.fi> ja siihen on koottu valtava tietopankki Länsi-Lapin alueen yrittäjien toivomista luonnon raaka-aineista ja aikaisempien hankkeiden tuloksista yhteistyössä

useiden luonnontuotealan asiantuntijoiden, **Ammattiopisto Lappia** ja **Luonnonvarakeskus** kanssa. Julkaisualustaa tukemaan valmistui myös keväällä 2024 Luonnontuotealan kehittämisen ratkaisukirja. Kirja on suunnattu luonnontuotteiden tuotteistamisesta ja hyödyntämisestä kiinnostuneille yrittäjille ja yrittäjiksi aikoville. Ratkaisukirjassa on yli 100 tehtävää, joiden kautta päästään sisälle luonnontuotteen tuotteistamisen ja jalostuksen saloihin. Ratkaisukirjasta hankittiin painos ja sitä on jaettu oppilaitosten lisäksi kuntien elinkeino-osastoille. Kirjan sähköinen ja julkinen versio löytyy myös osoitteesta <https://kolarinkolke.fi/fi/kehittaminen-ja-hankkeet/hankeet/lahiruoka-ja-luonnontuotteet/luonnontuotealan-kasvukoordinaattori>

Hankkeessa tuotettiin lopuksi Länsi-Lapin luonnontuotestrategia, jonka kokoamisessa on hyödynnetty luonnontuotealan raportteja, julkaisuja ja katsauksia sekä asiantuntijoiden tuottamia materiaaleja hankkeelle. Strategian laadintaan osallistui luonnontuotealan toimijoita useissa hankkeen järjestämissä infotilaisuuksissa ja työpajoissa. Strategian valmisteluun ovat osallistuneet Länsi-Lapin kunnat (Enontekiö, Kittilä, Kolari, Muonio, Pello), LUKE, Ammattiopisto Lappia Muonion yksikkö, Länsi-Lapin luonnontuotealan yrittäjät, luonnontuotealan asiantuntijat sekä useat sidosryhmätahot, jotka kuuluvat alueen luonnontuoteverkostoon.

Tiedonvälitystä toteutettiin aktiivisesti uutiskirjeiden, sosiaalisen median ja infotilaisuuksien avulla. Hanke edisti luonnontuotealan elinvoimaisuutta yhdistämällä toimijoita ja tuomalla luonnontuotetiedon lähelle luonnontuotteita hyödyntäviä elinkeinoharjoittajia ja yrityksiä. Hankkeen innostamana lähdetään syksyn 2024 aikana selvittämään alueen luonnontuoteyrittäjien pyynnöstä mahdollisuutta yritysryhmä-hankkeelle, joka keskittyy luonnontuotteiden tuotteistamiseen, myyntiin ja markkinointiin. Konkreettisenä todisteena tuloksista myös hankeindikaattoreiden toteuma hankkeessa puhuu puolestaan:

Hankeindikaattorit	Tavoite	Toteuma
Julkaistun materiaalin (sis. verkkojulkaisut) lukumäärä	6	62

- Mettänvilja podcast-jaksot (Spotify) 28kpl
- Mettänvilja Youtube-kavalla julkaistut nauhoitteet esityksistä 29kpl
- Lappia artikkelijulkaisu (kokonaisuus) 1kpl
- LUKE raportti (kokonaisuus) 1kpl
- Mettänvilja-julkaisualusta (kokonaisuus) 1kpl
- Luonnontuotealan kehittämisen ratkaisukirja 1kpl
- Länsi-Lapin luonnontuotestrategia 1kpl

Kaikki materiaalit ovat verkkojulkaisuja tavoitettavuuden vuoksi.

	Tavoite	Toteuma
Tuettujen infotilaisuuksien lukumäärä	5	7

- Luonnontuotealan yritysten mahdollisuudet Tunturi-Lapissa 13.3.2023
- Porotaloudesta kannattavaa liiketoimintaa 20.4.2023
- Luonnonyrttien käytön historia ja tulevaisuus 17.5.2023
- Hoitokalastuksen hyödyt ja kalastusmatkailun kehittäminen 1.5.2023
- Metsästys - harrastus vai tulonlähde? 20.6.2023
- Metsiemme satoisimmat sieniaarteet 7.8.2023
- Luonnonmarjat - pohjoisen puhtaat vitamiinipommit 28.8.2023

	Tavoite	Toteuma
Tuettujen esittelytilaisuuksien (demonstraatio) lukumäärä	5	6

- Mettänvilja-julkaisualustan demon testaus luonnontuotealan opiskelijoiden kanssa 21.11.2023
- Luonnontuotealan kehittämisen ratkaisutyöpaja Muonio 22.4.2024
- Luonnontuotealan kehittämisen ratkaisutyöpaja Pello 18.5.2024
- Mettänvilja-julkaisualustan esittely Länsi-Lapin kunnille 3.4.2024
- Luonnontuotealan kehittämisen ratkaisutyöpaja Äkäslompola 30.4.2024
- Länsi-Lapin luonnontuotestrategian esittely Länsi-Lapin kunnille 1.10.2024

Allekirjoittajat ja päiväys

Kolarissa

Hanna-Riina Vuontisjärvi
elinkeinoasiantuntija

Nina-Maria Möykkynen
kehitysjohtaja

LIITE

Hankkeen budjetti ja toteuma ajalle 1.9.2021 – 30.6.2024

	Kulut 1.9.2021 - Päätös		
	30.6.2024	19.4.2023	Jäljellä
Palkat	152 486,60	152 750,00	
Ostopalvelut	50 670,40	50 960,00	
Muut kulut/raportoidaan	8 280,00	8 000,00	
Laskennallinen FR	36 596,77	36 660,00	
YHTEENSÄ	248 033,77	248 370,00	336,23

Kuntien rahoitusosuuksien toteutuminen				
	2021	2022	2023	2024
Enontekiö	285,02	4701,54	4085,54	862,70
Kittilä	285,02	4701,54	4085,54	862,70
Kolari	285,02	4701,54	4085,54	862,70
Muonio	285,02	4701,54	4085,54	862,70
Pello	285,02	4701,54	4085,54	862,70
Yhteensä	1425,10	23507,70	20427,70	4313,50
Kunnat yhteensä	49674,00			

SIGNATURES**ALLEKIRJOITUKSET****UNDERSKRIFTER****SIGNATURER****UNDERSKRIFTER**

This documents contains 18 pages before this page

Dokumentet inneholder 18 sider før denne siden

Tämä asiakirja sisältää 18 sivua ennen tätä sivua

Dette dokument indeholder 18 sider før denne side

Detta dokument inneholder 18 sidor före denna sida

authority to sign

representative

custodial

asemavaltuus

nimenkirjoitusoikeus

huoltaja/edunvalvoja

ställningsfullmakt

firmateckningsrätt

förvaltare

autoritet til å signere

representant

foresatte/verge

myndighed til at underskrive

repræsentant

frihedsberøvende